

Afrikas ekonomiska utveckling – utmaningar och möjligheter

JÖRGEN LEVIN OCH NJUGUNA S NDUNG’U

Jörgen Levin är docent i nationalekonomi och seniorforskare vid Nordiska Afrikainstitutet.
jorgen.levin@nai.uu.se

Njuguna S Ndung’u är professor och för närvarande finansminister i Kenya. Ndung’u var under perioden 2018–22 chef för Africa Economic Research Consortium (AERC). Mellan åren 2007–15 var Ndung’u Kenyas riksbankchef. Ndung’u disputerade 1993 i nationalekonomi vid Handelshögskolan i Göteborg.

Översatt från engelska av Christina Lönnblad.

Afrikanska länder söder om Sahara har de senaste två decennierna haft en relativt god ekonomisk tillväxt. Även om andelen fattiga i befolkningen minskade från 56 procent till 36 procent mellan åren 2000 och 2022, kommer emellertid fler än hälften av Afrikas länder misslyckas med att nå målet att halvera fattigdomen till 2030. I den här artikeln diskuterar vi hur den ekonomiska tillväxten kan bli mer fattigdomsinriktad. I stora drag handlar det om grundläggande faktorer som ökad produktivitet och investeringar i humankapital och realkapital, vilket i kombination med väl fungerande institutioner kan påskynda Afrikas strukturomvandling. Men Afrikas 54 länder har olika förutsättningar att lyckas.

De afrikanska ekonomierna har på det hela taget klarat sig igenom multipla negativa globala chocker under de senaste två årtiondena. De förblev motståndskraftiga även när covid-19-pandemin påverkade den globala ekonomin. Kvarvarande effekter av pandemin, externa chocker så som Rysslands invasion av Ukraina, väderrelaterade chocker och högre globala kapitalkostnader har försvårat möjligheterna att återgå till tillväxtnivåer som observerades före pandemin. De ekonomiska utmaningarna skiljer sig emellertid mellan länder och regioner i Afrika. Exempelvis har Afrikas horn påverkats av torka och konflikter, vilket har påverkat den ekonomiska utvecklingen och möjligheterna att minska fattigdomen. Den globala inflationsuppgången har spätt på inflationen i ett flertal afrikanska länder och i kombination med sämre skördar har matpriserna eskalerat. Nio länder (Republiken Kongo, Ghana, Malawi, Mocambique, *Sao Tomé och Príncipe*, Somalia, Sudan, Zambia and Zimbabwe) är skuldyngda och har ställt in betalningar på statsskulden.

Afrika förblir ändå den näst snabbast växande regionen i världen, efter Asien. Kontinenten har en beräknad tillväxttakt på ca fyra procent och svarar för 11 av världens 20 snabbast växande ekonomier 2024 (Africa Development Bank 2024). Det finns emellertid en utmaning för hur man ska upprätthålla en hög och långsiktig tillväxt i afrikanska länder. Ekonomiska fundamenta har i de flesta afrikanska ekonomier inte förändrats mycket under de två senaste decennierna. Investeringar, inhemskt sparande, skatteintäkter och den ekonomiska strukturen har förblivit oförändrade, medan faktorer som urbanisering, arbetslöshet och befolkningen har ökat. I den här artikeln diskuterar vi hur Afrikas tillväxt kan öka och upprätthållas trots framtida förväntade externa chocker till följd av klimatförändring. Vi presenterar ett ramverk för att identifiera vilka policyåtgärder som kom-

mer att vara betydelsefulla för att ekonomierna i Afrika söder om Sahara ska uppnå en hög och bibehållen tillväxt och påskynda framstegen med att eliminera extrem fattigdom.

Artikeln har följande struktur: I nästa avsnitt summerar vi utvecklingen av Afrikas tillväxt och ett antal sociala indikatorer under två decennier. I avsnitt 2 presenterar vi ett ramverk för tillväxt och pekar på områden som är viktiga för att åstadkomma en mer inkluderande utveckling. I avsnitt 3 diskuterar vi olika faktorer som påverkar Afrikas ekonomiska tillväxt och varför produktiviteten är låg i afrikanska ekonomier. I det avslutande avsnittet ger vi förslag på policyrekommendationer.

1. Två årtionden av förbättrad utveckling

Ett stort antal afrikanska länder upplevde en snabb ekonomisk tillväxt från tidigt 2000-tal fram till pandemin. I genomsnitt var BNP-tillväxten fem procent, vilket var en signifikant förbättring jämfört med de 2,6 procent som gällde under de två decennierna före millennieskiftet (tabell 1). Även om den genomsnittliga tillväxten i Afrika söder om Sahara förbättrades i jämförelse med tidigare decennier var den fortfarande inte särskilt hög mätt per capita, jämfört med andra regioner i världen. Under perioden 2000–19 var exempelvis den årliga tillväxttakten i BNP per capita för Afrika söder om Sahara 2,3 procent, vilket bara var aningen bättre än för Europa och Centralasien, Latinamerika och Nordamerika, och lägre än Ostasien och södra Asien. En viktig skillnad jämfört med tidigare år var att produktivitetstillväxten ökade och bidrog med närmare hälften av den totala ekonomiska tillväxten. Ackumulering av fysiskt kapital och humankapital fortsatte att utgöra positiva bidrag till tillväxten. Den demografiska utvecklingen, med en ökande andel av befolkningen i arbetsför ålder, har emellertid ännu inte bidragit lika mycket till ökningen i BNP per capita i Afrika söder om Sahara som i andra regioner. I genomsnitt går den demografiska transitionen i Afrika söder om Sahara mycket långsamt till följd av stora variationer länderna emellan.¹

Den förbättrade ekonomiska utvecklingen under början av 2000-talet uppmärksammades i litteraturen. Framsidan på *The Economist Magazine* gick från *The Hopeless Continent* år 2000 till *Africa Rising* år 2011. McKinsey Global Institute publicerade en optimistisk genomgång av kontinentens ekonomiska utsikter med den effektfulla titeln ”Lions on the Move: The Progress and Potential of African Economies” (Roxburgh m fl 2010). Men även om situationen hade förbättrats var tillväxten i Afrika inte enhetlig; det förelåg tvärtom stora skillnader mellan länderna. Delar av Afrika var på uppgång, men inte hela kontinenten. Cirka 30 procent av de 41 länder

¹ I vår dekomponeringsanalys förklaras ett positivt bidrag till tillväxten per capita enkelt med det faktum att arbetskraften växer snabbare än befolkningen. Ett negativt bidrag ger en indikation att transitionen inte har börjat eller att det rör sig om ett åldrande samhälle. Det är få länder i Afrika söder om Sahara som har nått åldrandestadiet.

som är inkluderade i PWT-databasen (Feenstra m fl 2015) uppnådde en årlig genomsnittlig per capita tillväxttakt som var högre än tre procent, nära hälften uppnådde en per capita tillväxttakt på mellan en och tre procent och nära 20 procent uppnådde en tillväxt om mindre än en procent.

Det är ingen enhetlig grupp av länder som har presterat väl. Gruppen inkluderar kustländer, länder som saknar kustgräns, befinner sig i en post-konfliktsituation och är resursrika. Åtta av fjorton länder som uppnådde en relativt god tillväxt är länder som är rika på naturresurser. Men bland resursrika afrikanska länder finns det också exempel på länder med mindre tillfredställande ekonomisk utveckling. Kombinationen av en auktoritär regim, dålig samhällsstyrning och resursrikedom tenderar att vara mindre bra för att nå en framgångsrik utveckling. Länder med hög ekonomisk tillväxt har också hög produktivitetstillväxt. För de som presterar dåligt, såsom Zimbabwe, Burundi, Eswatini, Gambia and Centralafrikanska republiken, gäller det omvända; produktiviteteten har minskat under en avsevärd tid. Effekterna av hög bibehållen tillväxt är stora. I fallet med Nigeria är BNP per capita nära sex gånger högre 2019 jämfört med år 2000. Zimbabwe har minskat sin BNP per capita till en nivå som motsvarar nivån under tidigt 1970-tal.

Den ekonomiska utvecklingen förbättrades till följd av flera faktorer. Råvaruboomen bidrog till tillväxten i resursrika länder (Arbache och Page 2010). En expansiv finanspolitik till följd av stora infrastrukturinvesteringar stimulerade vidare den ekonomiska tillväxten i flera länder. Det fanns även positiva effekter av tidigare ekonomiska reformprogram som ledde till en mindre snedvridande ekonomisk miljö. Det finns även ett samband mellan hög tillväxt och bättre samhällsstyrning under perioden 2000-14 (Toh 2016). The African Governance Index visar på en genomsnittlig, men avvikande förbättring under perioden 2012-21 (Mo Ibrahim Foundation

Tabell 1
Tillväxtdekomponering 2000-19 (årlig genomsnittligt % förändring)

	BNP	BNP/capita	TFP	Human-kapital	Fysiskt kapital	Demografi
Ostasien & Stillahavsområdet	6,3	4,3	2,0	0,6	1,1	0,6
Europa & Centralasien	3,8	3,3	2,2	0,4	0,4	0,3
Latinamerika & Karibien	4,9	1,9	0,0	0,6	0,3	1,0
Mellanöstern & Nordafrika	4,1	2,5	0,6	0,8	0,4	0,7
Nordamerika	2,0	1,0	0,4	0,2	0,4	0,1
Södra Asien	6,8	4,9	2,0	0,9	1,3	0,8
Afrika söder om Sahara	5,0	2,4	1,1	0,7	0,5	0,2
Afrika söder om Sahara (1980-2000)	2,6	-0,2	-1,1	0,8	0,1	0,0

Anm: Humankapital och fysiskt kapital är i termer av per arbetstagare.

Källa: Egna beräkningar baserade på Penn World Table 10.01.

2023).² Bland Afrikas 54 nationer uppvisade 35 en förbättring och 19 en försämring i indexet. Även om ett flertal afrikanska länder har förbättrat sin makroekonomiska kapacitet att hantera externa chocker, har kapaciteten försämrats i högt skuldsatta länder (Devarajan m fl 2021).³

Trots att den ekonomiska utvecklingen förbättrades på den afrikanska kontinenten finns det en ökande spridning mellan afrikanska länder, inte bara i BNP/capita utan även i sociala indikatorer. Den låga nivån, och speciellt den låga kvaliteten, på humankapital har uppmärksammats under senare tid.⁴ Ett barn fött i Afrika söder om Sahara löper i dag fortfarande risk att inte erhålla en utbildning av hög kvalitet eller anständig sjuk- och hälsovård. Afrika söder om Sahara rankas lägst av alla regioner i världen på Världsbankens Human Capital Index, ett mått på hur väl länder investerar i den framtida arbetskraften (World Bank 2020) (tabell 2). Ett barn som föds i Afrika söder om Sahara kommer endast att vara 41 procent så produktivt vid 18 års ålder som ett barn som slutför sin utbildning och är vid fullgod hälsa. Hälften av länderna i Afrika söder om Sahara har ett Human Capital Indexvärde under 0,4. Detta trots att investeringarna inom humankapital har ökat signifikant under de senaste två årtiondena.

	HKI	Skolår	LAYS	Fattigdom	Gini
Ostasien & Stillahavsområdet	0,60	12,4	8,7	2,3	36,3
Europa & Centralasien	0,70	13,1	10,2	0,9	31,6
Latinamerika & Karibien	0,57	12,1	8,0	3,2	46,3
Mellanöstern & Nordafrika	0,61	12,4	8,5	0,5	33,3
Nordamerika	0,75	13,3	11,1	0,6	37,0
Södra Asien	0,49	10,8	6,6	7,1	34,8
Afrika söder om Sahara	0,41	8,5	5,2	30,5	42,0

Tabell 2
Humankapital, fattigdom och ojämlikhet 2020

Anm: Fattigdom och Ginikoefficient är genomsnittliga mått 2015–19. Beräkning av fattigdomsandel på USD 2,15 per dag (2017 köpkraftsparitet) (% av befolkningen). LAYS (*learning adjusted years of schooling*) är ett kvalitetsjusterat mått på antal utbildningsår.

Källa: World Development Indicators (2024).

² Innan 2017 hade länderna i Afrika söder om Sahara gjort stora framsteg i riktning mot demokrati och politisk stabilitet. På Polity 2-skalan ökade det befolkningsviktade genomsnittet med tio procent för 46 afrikanska länder, från -5 till +5 mellan 1990 och 2016 (McMillan och Zeufack 2022).

³ Sedan sent 1990-tal har det skett ett avsevärt kapacitetsbyggande inom den nationalekonomiska yrkeskåren. The African Economics Research Consortium (AERC) (www.aercafrica.org) har varit kraftigt bidragande till att tillhandahålla kapacitetsbyggande, både vad gäller beslutsfattande och akademisk utbildning i nationalekonomi på master- och doktorandnivå.

⁴ För en nylig analys av utvecklingen av humankapital i Afrika se *Human Capital and Development in Africa. Bringing Rigour and Evidence to Economic Policy Making in Africa*. AERC Senior Policy Seminar XXV.

Det har skett en avsevärd förbättring av utbildningen i afrikanska länder i termer av kvantitativa mål. Inskrivningen i grundskolan har ökat från 72 procent på tidigt 1990-tal till 99 procent 2022 (World Development Indicators 2024). Framstegen vad gäller inlärning har emellertid varit sämre (Bold m fl 2017). När man jämför de olika regionerna i världen har Afrika söder om Sahara lägst antal kvalitetsjusterade skolår (tabell 2). När man har kvalitetsjusterat minskar de 8,5 åren av förväntad inlärning med 3,3 år till 5,2 år. Med andra ord får barn i Afrika söder om Sahara endast 60 procent av det lärande som de borde få för den tid de tillbringar i skolan. I delar av Afrika söder om Sahara, såsom södra Sudan och Liberia, Mali, Niger och Chad, erhåller ett genomsnittligt barn mindre än tre år av kvalitativ skolundervisning. I genomsnitt har länder med fler antal års skolundervisning högre kvalitet på skolundervisningen. Ghana sticker ut som ett undantag och Kenya och Zimbabwe presterar bättre än övriga länder i Afrika söder om Sahara.

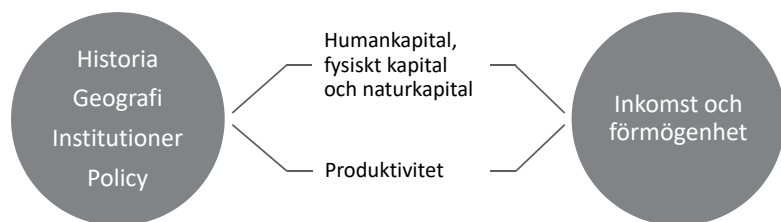
Även om det har skett betydande framsteg i att minska fattigdomen – andelen av befolkningen som definieras som fattig minskade från 56 procent år 2000 till 35 procent år 2019 – kommer mer än hälften av länderna i Afrika söder om Sahara att inte nå målet att halvera fattigdomen mellan 2015 och 2030 (Fofana m fl 2023). Pandemin har sannolikt förvärrat situationen, men hur mycket är svårt att veta eftersom det saknas jämförbara data.⁵ När vi jämför måtten för genomsnittlig fattigdom och ojämlikhet för 2000–05 och 2015–19 finner vi att Ginikoefficienten minskade i 20 av 29 länder och fattigdomen minskade i 27 av de 29 länderna. Nivåerna är fortfarande höga, men det är också stora skillnader länderna emellan. Exempelvis är Ginikoefficienten över 50 i Sydafrika, Namibia, Zambia, Eswatini, Botswana, Angola och Mocambique. Mer än halva befolkningen är klassad som fattig i Mocambique, Malawi, Zambia, Rwanda och Niger.

Det finns emellertid fortfarande utmaningar då den ekonomiska tillväxten i Afrika söder om Sahara har varit mindre fattigdomsminskande relativt andra regioner i världen (Haoyu m fl 2024; Berardi och Marzo 2017). Sambandet mellan tillväxt och fattigdomsminskning beror på flera faktorer så som tillgång till grundläggande offentlig service och infrastruktur, förekomsten av konflikter, sysselsättningsandelen i jordbrukssektorn samt andelen naturresurser i BNP (Haoyu m fl 2024). En annan faktor som förklarar varför fattigdomen inte minskar snabbare är att inkomstojämlikheten är hög i Afrika söder om Sahara. Endast Latinamerika rapporterar en högre nivå.

2. Underliggande faktorer för en tillväxtfrämjande och fattigdomsminskande strategi

Vilka slags strategier kommer att krävas för att göra den ekonomiska tillväxten mer inkluderande? Vår diskussion om Afrikas ekonomiska utveck-

⁵ Ojämlikhets- och fattigdomsmått är baserade på hushållsdata, vilka i det flesta afrikanska länder endast samlas in med tioårsintervaller. Brist och låg tillförlitlighet till afrikanska data har benämnts som Afrikas statistiska tragedi (se Devarajan 2013).

Figur 1
Ett institutionellt ramverk för produktionsfunktionen

Källa: Modifierad version av Hsieh och Klenow (2010).

ling utgår ifrån de grundläggande faktorerna som förklarar huruvida länder är rika eller fattiga. Det handlar om ackumuleringen av såväl fysiskt kapital som humankapital, liksom produktivitetstillväxt till följd av tekniska och strukturella förändringar i ekonomin (figur 1). Hur länder omvandlar sitt naturkapital är också en viktig aspekt att beakta, speciellt i resursrika afrikanska länder. Historia och geografi formar institutioner och den politiska miljön, vilka i sin tur påverkar incitamentstrukturen och ackumulering av fysiskt kapital och humankapital. Hur den institutionella miljön påverkar incitamentstrukturen är särskilt viktigt för hur ackumulering och produktivitet utvecklas över tiden.⁶ En fattigdomsinriktad tillväxtstrategi bör fokusera på att förbättra möjligheten för de breda befolkningslagren att ackumulera fysiskt kapital och humankapital, vilket kan bidra till högre produktivitetstillväxt.

Den empiriska tillväxtlitteraturen som oftast var baserad på en aggregerad regressionsanalys och som var populär från sent 1980-tal till början på 2000-talet har minskat i betydelse. Att undersöka samband och kausalitet mellan långsiktig ekonomisk tillväxt och ekonomisk politik samt institutionella och politiska indikatorer kan vara intressant i ett bredare perspektiv. För den som ska besluta om politikåtgärder är det emellertid av begränsad vikt att få information om ett stort antal indikatorer som var och en har ett signifikant samband med ekonomisk tillväxt – både för att det kan vara svårt att implementera ett stort antal separata åtgärder och för att sådana analyser oftast inte ger någon information om vilka som är de viktigaste restriktionerna för ekonomisk tillväxt.

En växande litteratur använder i stället mikrodata för att studera makroutvecklingen.⁷ Litteraturen har kommit att fokusera mer på landspecifika studier och förekomsten av mikroekonomiska snedvridningar som förhindrar ekonomier från att ackumulera kapital och bli mer produktiva (Hausmann m fl 2008; Restuccia och Rogerson 2017). Att fokusera på mikroekonomiska snedvridningar och att hantera marknadsmisslyckanden i länder med undermålig samhällsstyrning är utmaningar för att åstadkomma en

⁶ Ndulu och O'Connell (2008) beräknar att mer än hälften av skillnaden i BNP-tillväxt som observeras under perioden 1960–2000 bland afrikanska ekonomier och andra utvecklingsregioner kan förklaras av institutionella misslyckanden.

⁷ Se exempelvis Gollin m fl (2014), Gollin och Rogerson (2014) och Adamopoulos m fl (2022).

hållbar hög ekonomisk tillväxt som är baserad på en strukturomvandling av afrikanska ekonomier.

Inkomstfördelningen i afrikanska länder bestäms till stor del av den ekonomiska strukturen och den underliggande fördelningen av tillgångar, och hur den förändras över tiden.⁸ När tillväxten drivs av en strukturomvandling är den förknippad med en jämnare inkomstfördelning (Morsy m fl 2023). En politik baserad på ett nedifrån-och-upp perspektiv som förbättrar tillgången och kvaliteten på humankapital, samt förbättrar tillgången till teknologier och krediter, kommer att vara viktig i en tillväxtfrämjande strategi för att minska fattigdomen (Thorbecke och Ouyang 2022).

Att framgångsrikt implementera en tillväxtfrämjande strategi för att minska fattigdomen innebär politiska utmaningar. Allvarliga politiska misslyckanden hänger också samman med en dålig samhällsstyrning och den institutionella kvaliteten. Exempelvis kan dåligt fungerande institutioner misslyckas med att skapa nödvändiga villkor för rimligt fungerande marknader, samt med att leverera offentliga tjänster av rimlig kvalitet. Detta speglar en underliggande politisk jämvikt som kan vara svår att ändra (Levy och Walton 2009).

3. Varför är produktiviteten i afrikanska länder låg?

Ett utmärkande drag för afrikanska ekonomier har varit samexistensen av en modern kommersiell sektor (industri) vid sidan av en traditionell försörjningssektor (jordbruk) – den tudelade ekonomin. Hur denna dikotomi påverkar utvecklingsprocessens dynamik noterades redan i den tidiga litteraturen av Lewis (1954) och Fei och Ranis (1964). Litteraturen fokuserade på hur man skulle flytta arbetskraft från den traditionella lågproduktiva (jordbruks-)sektorn till den moderna (industri-)sektorn med högre produktivitet. De specifika antagandena och mekanismerna i de tidiga modellerna över tvådelade ekonomier har kritiserats, men förblir ändå användbara verktyg för att tänka kring hur ekonomisk tillväxt i afrikanska ekonomier är beroende av den underliggande ekonomiska strukturen och hur den förändras över tid (Gollin 2018).

En förklaring till att utvecklingsländer generellt har låg produktivitet, och låga inkomster, är stora snedvridningar på faktormarknaden. När marginalproduktiviteten för arbetskraft och kapital skiljer sig markant inom och mellan olika sektorer kan betydande produktivitetsvinster åstadkommas genom en mer effektiv allokering av arbetskraft och kapital. Exempelvis visar empiriska studier att allokeringssineffektivitet kan förklara 30–40 procent av den observerade variationen i BNP per capita och upp till 80 procent av variationen i produktivitet länder emellan.⁹ I afrikanska ekonomier är den totala produktiviteten låg till följd av en väldigt låg produktivitet i jordbrukssektorn som sysselsätter en stor del av arbetskraften (Chanda

⁸ För en översikt över fattigdom och ojämlikhet i Afrika, se Bigsten (2016).

⁹ Chanda and Dalgaard (2008) och Vollrath (2009).

och Dalgaard 2008). När en stor del av arbetskraften dessutom är anställd i andra lågproduktiva sektorer drar detta ytterligare ner den totala produktiviteten. Exempelvis skulle inkomsten per capita i Kenya och Malawi kunna vara två och en halv gång högre om fysiskt kapital och humankapital allokerades till sektorer med högre produktivitet (Vollrath 2009).

Afrikanska länder har generellt inte lyckats att förändra den ekonomiska strukturen de senaste årtiondena. Empiriska studier visar att afrikanska ekonomier har varit mindre framgångsrika vad gäller strukturomvandlingar som främjar långsiktig ekonomisk tillväxt. Olika regioner världen över visar ett skiftande mönster vad gäller strukturomvandling: vissa länder (främst i Asien) har åstadkommit en produktivetsfrämjande strukturomvandling, medan många andra (främst i Afrika och Latinamerika) har börjat erfar en produktivetsminskande strukturomvandling (McMillan och Rodrik 2014). Skillnaderna mellan afrikanska länder är också stora. I en studie baserad på 37 afrikanska länder under 1990–2018 flyttade arbetskraften från sektorer med låg produktivitet till sektorer med hög produktivitet i en tredjedel av länderna (Morsy m fl 2023). I nästan hälften av länderna är mönstret att arbetskraften rör sig från lågproduktiva sektorer till en i genomsnitt lågproduktiv servicesektor. Nästan en femtedel av länderna genomgick en ”avindustrialisering” där sysselsättningsandelen inom antingen jordbruk eller tjänstesektorn ökade på bekostnad av industrin.

Strukturomvandling och produktivitet har även en genderdimension. Trots vissa gynnsamma trender, så som ökningen av kvinnors utbildning och minskad fertilitet, arbetar en oproportionerlig stor andel av afrikanska kvinnor inom jordbrukssektorn eller i annan lågproduktiv småskalig verksamhet (Fox och Thomas 2016). Även om kvinnor har möjlighet till sysselsättning i andra sektorer förstärker sociala normer en segregering på arbetsmarknaden som gör det svårt för kvinnor att lämna jordbrukssektorn (Borrowman och Klasen 2020). Detta är inte endast förödande för kvinnliga arbetstagare utan leder även till stora välfärdsförluster för länderna i aggregerade termer.

Det finns även stora produktivitetsgap inom sektorerna. Arbetskraftsproduktiviteten är typiskt sett högre inom formella företag (La Porta och Schleifer 2016). En distinktion mellan formella och informella företag är att de förra utgör en del av en mer utvecklad marknad för insatsvaror och stöds även i större utsträckning av formella institutioner. Detta omfattar såväl juridiska aspekter, kreditillgång som beskattningssystem. Bland tillverkningsföretagen har stora företag, exportörer och utländska företag högre nivåer av arbetskraftsproduktivitet än andra typer av företag (McMillan och Zeufack 2022; Bigsten och Söderbom 2006).

Produktiviteten inom jordbrukssektorn är fortfarande väldigt låg i Afrika söder om Sahara.¹⁰ Arbetskraftsproduktiviteten är mindre än hälften av

¹⁰ Jordbrukssektorn är fortfarande en av de viktigaste sektorerna och sysselsätter mer än hälften av arbetskraften i ett antal afrikanska länder. Cirka 80 procent av fattiga hushåll bor på landsbygden (World Bank 2020).

det globala genomsnittet och mer än 50 gånger lägre än i de länder där bönderna är mest produktiva (Ritchie 2022). Empiriska studier visar också att arbetskraftsproduktiviteten ökar i förhållande till gårdarnas storlek (Gollin 2018). I de flesta afrikanska länder har ökningen av odlingsbar mark inte hållit samma takt som den ökande befolkningen på landsbygden och när befolkningsökningen är större än produktivitetsökningen har det en negativ effekt på den ekonomiska tillväxten. Empiriska studier visar att denna effekt kan vara betydande i afrikanska ekonomier där jordbruket utgör en stor andel av förädlingsvärdena i BNP (Karras 2010).

Tillgången på mark och produktivitetsökningar är viktiga faktorer som påverkar den väg som utvecklingen inom jordbruket tar och dess vidare effekter på fattigdomsminskning. Har Afrika ett överflöd på odlingsbar mark? Ja, ur ett kontinentalt perspektiv har Afrika fortfarande stora mängder outnyttjad mark.¹¹ Det har beräknats att 52 procent av världens återstående odlingsbara mark finns i Afrika (Deininger m fl 2011). 90 procent av den outnyttjade marken är emellertid koncentrerad till nio länder (Demokratiska republiken Kongo (DRK), Angola, Republiken Kongo, Zambia, Kamerun, Mocambique, Centralafrikanska republiken, Gabon och Sudan). Men i majoriteten av Afrikas länder är tillgången på odlingsbar mark begränsad. Detta innefattar befolkningsrika länder så som Nigeria och Etiopien såväl som ”mindre” länder som Kenya, Rwanda och Burundi där en begränsad marktillgång inte bara påverkar jordbrukets produktivitet utan även bidrar till konflikter. En begränsad tillgång av mark i kombination med demografiska förändringar ökar också risken för intergenerationskonflikter (Jayne m fl 2014).

4. Policydiskussion

Afrika har stora tillgångar av förnybara naturresurser, vilket kan vara strategiskt värdefullt i Afrikas strukturomvandling. Afrikas komparativa fördel vad gäller produktion baserad på förnybara energikällor skulle kunna utgöra en möjlighet att göra industrin mer konkurrenskraftig. Afrikas ”nya” industrialisering kan också vara annorlunda än tidigare, en industrialisering utan skorstenar (Newfarmer m fl 2018). Jordbrukssektorn har stora möjligheter genom att främja agroindustriell produktion, vilket kan bidra till förbättrad matsäkerhet, ökad export och produktivitetstillväxt. Tjänstesektorn som inkluderar tjänster så som informations- och kommunikationsteknologibaserade tjänster, turism och transporttjänster har en stark potential att absorbera delar av Afrikas växande urbana arbetskraft.

För att främja en sådan utveckling bör afrikanska beslutsfattare fokusera på att förbättra det allmänna affärsklimatet och förbättra tillgången till finansiering, minska den politiska risken och tillhandahålla den nödvändiga infrastrukturen och humankapitalet. Väl fungerande marknader är

¹¹ Även om det finns gott om odlingsbar mark i Afrika, är det mindre uppenbart hur mycket av denna mark som faktiskt kan användas (Chamberlin m fl 2014; Jayne m fl 2014).

viktiga för att företag ska öka sina investeringar och därmed stödja en strukturomvandling. En flexibel arbetsmarknad i kombination med reformer som minskar företagens kostnader är viktiga incitament för att produktiva företag ska växa. Slutligen, den digitala teknologins framfart i flera afrikanska länder är ett viktigt komplement till att påskynda Afrikas strukturomvandling.

En reformagenda för att öka kvinnors ekonomiska makt behöver identifiera barriärer som hindrar kvinnors sysselsättningsmöjligheter inom mer produktiva sektorer. Reformer är också viktiga för att öka produktiviteten inom jordbruket och den informella sektorn, vilka under överskådlig tid kommer att absorbera stora delar av den afrikanska arbetskraften. Digitalisering och mobil teknologi har stora möjligheter till att stödja utvecklingen inom dessa sektorer. Exempelvis har mobil teknologi förbättrat tillgången till finansiella tjänster, vilket har lett till ökad produktivitet bland småbönder, minskad fattigdom, förbättrad tillgång till mat och möjligheter till egenföretagande. Effekterna har också varit mer påtagliga för kvinnoledda hushåll. I Kenya har mobilbanksplattformen M-Pesa ökat hushållens inkomster och minskat fattigdomen (Suri och Jack 2016).

Investeringar i humankapital är en avgörande drivkraft för att stödja Afrikas strukturomvandling. Att tillhandahålla högkvalitativa offentliga tjänster ökar möjligheten att minska såväl fattigdom som ojämlikhet genom förbättrad ekonomisk tillväxt. Afrikanska beslutsfattare behöver förbättra tillgång och kvalitet på hälso- och sjukvårdstjänster.¹² Man behöver förbättra kvaliteten inom utbildningssystemet för att öka antalet kvalitetsjusterade utbildningsår och öka antalet elever på högre utbildningsnivåer. Investeringar i humankapital behöver också ses i ett längre perspektiv där insatser även behöver göras på arbetsplatser och i arbetslivet i stort.

Afrikanska beslutsfattare står inför utmaningar om hur man ska finansiera investeringar i en tillväxtfrämjande fattigdomsminskande agenda. Utländskt bistånd kommer sannolikt att förbli en viktig finansieringskälla, men ökade militära utgifter i Europa kommer att påverka utvecklingsbiståndet till afrikanska länder. En hög skuldsättning och höga räntekostnader begränsar möjligheterna till en expansiv finanspolitik i ett flertal afrikanska länder. En avskrivning av den utländska skulden löser dock inte problemet med de höga räntekostnaderna, eftersom dessa primärt är på den inhemska skulden. I de mest skuldsatta länderna pågår förhandlingar om skuldavskrivningar, vilka är komplexa eftersom kreditgivarna är fler än vad som var fallet för tjugo år sedan under det sk HIPC-initiativet. Förutom skulder till multilaterala institutioner har flera afrikanska länder också skulder till Kina och kommersiella aktörer. I flera länder pågår också en omstrukturering av låneportföljen där koncessionella lån från IMF och Världsbanken används för att lösa ut kommersiella krediter. Men det innebär också att länder behöver stabilisera sina ekonomier vilket minskar utrymmet för att uppnå målen i Agenda 2030. Diskussioner pågår om hur

¹² Se Pritchett (2023) och Mwabu (2023) för en mer detaljerad diskussion om olika reformer.

det globala samfundet kan förbättra tillgången till långsiktig finansiering i låginkomstländer. Ett förslag är att multilaterala och regionala utvecklingsbanker kan öka sin långivning genom att ge ut globala obligationer med lång löptid.¹³

Ett delmål i Agenda 2030 är att stärka den inhemska resursmobiliseringen och, framför allt, ökade skatteintäkter.¹⁴ En väl utformad skattepolitik som främjar en strukturomvandling kan leda till högre tillväxt och högre skatteintäkter. Men det finns stora utmaningar i afrikanska länder där en stor del av ekonomin är baserad på informell verksamhet. Det innebär en liten skattebas och där skattebördan på formella företag är hög. Att ytterligare öka skattebördan på dessa företag riskerar att informalisera ekonomin ytterligare, vilket kan leda till både lägre tillväxt och ökad fattigdom. En väl utformad skattepolitik tar tid att genomföra och beror till stor del på den institutionella kapaciteten och den politiska viljan att genomföra reformer. Att kortsiktigt höja olika skatter för att betala räntor på statens skulder underminerar också det sociala kontraktet mellan stat och medborgare.

REFERENSER

- Adamopoulos, T, L Brandt, J Leight och D Restuccia (2022), "Misallocation, Selection, and Productivity: A Quantitative Analysis with Panel Data from China", *Econometrica*, vol 90, s 1261–1282.
- Africa Development Bank (2024), *Africa's Macroeconomic Performance and Economic Outlook*, Africa Development Bank Group.
- Arbache, J och J Page (2010), "How Fragile is Africa's Recent Growth?", *Journal of African Economies*, vol 19, s 1–24.
- Berardi, N och F Marzo (2017), "The Elasticity of Poverty with Respect to Sectoral Growth in Africa", *Review of Income and Wealth Series*, vol 63, s 147–168.
- Bigsten, A (2016), "Determinants of the Evolution of Inequality in Africa", *Journal of African Economies*, s 1–22, doi: 10.1093/jae/ejw028.
- Bigsten, A och M Söderbom (2006), "What Have We Learned from a Decade of Manufacturing Enterprise Surveys in Africa?", *World Bank Research Observer*, vol 21, s 241–265.
- Bold, T m fl (2017), "Enrollment without Learning: Teacher Effort, Knowledge, and Skill in Primary Schools in Africa", *Journal of Economic Perspectives*, vol 31, s 185–204.
- Borrowman, M och S Klasen (2020), "Drivers of Gendered Sectoral and Occupational Segregation in Developing Countries", *Feminist Economics*, vol 26, s 62–94.
- Chamberlin, J, T S Jayne och D Headey (2014), "Scarcity amidst Abundance? Reassessing the Potential for Cropland Expansion in Africa", *Food Policy*, vol 48, s 51–65.
- Chanda, A och C-J Dalgaard (2008), "Dual Economies and International Total Factor Productivity Differences: Channelling the Impact from Institutions, Trade, and Geography", *Economica*, vol 75, s 629–661.
- Deininger, K m fl (2011), *Rising Global Interest in Farmland: Can It Yield Sustainable and Equitable Benefits?*, World Bank, Washington DC.
- Devarajan, S, I S Gill och K Karakulah (2021), "Debt, Growth and Stability in Africa: Speculative Calculations and Policy Responses", *Journal of African Economies*, vol 30, AERC Supplement 1, s 174–1102 doi: 10.1093/jae/ejab022.
- Devarajan, S (2013), "Africa's Statistical Tragedy", *Review of Income and Wealth*, Series 59, Special Issues oktober 2013.
- Fei, J C H och G Ranis (1964), *Development of the Labor Surplus Economy: Theory and Policy*, Richard A. Irwin Inc, Homewood IL.
- Feenstra, R C, R Inklaar and M P Timmer (2015), "The Next Generation of the Penn World Table", *American Economic Review*, vol 105, s 3150–3182, kan nedladdas på www.ggdc.net/pwt.
- Fofana, I, M Chitiga-Mabugu och R E Mabugu (2023), "Is Africa on Track to Ending Pov-

¹³ Se Gill och Pinto (2023) för en genomgång av olika förslag.

¹⁴ Se Levin (2021) för en översikt av skattepolitiska utmaningar i Afrika.

- erty by 2030?", *Journal of African Economies*, vol 32, s ii87–ii98.
- Fox, L och A Thomas (2016), "Africa's Got Work to Do: A Diagnostic of Youth Employment Challenges in Sub-Saharan Africa", *Journal of African Economies*, vol 25, s i16–i36, <https://doi.org/10.1093/jae/ejv026>.
- Gill, I och B Pinto (2023), "Making the Low-Income Debt Sustainability Framework Fit for Purpose", World Bank Policy Research Working Paper 10602, Washington DC.
- Gollin, D (2018), "Farm Size and Productivity – Lessons from Recent Literature", IFAD Research Series 34, Rom.
- Gollin, D, D Lagakos och M E Waugh (2014), "Agricultural Productivity Differences across Countries", *American Economic Review*, vol 104, s 165–170.
- Gollin, D and R Rogerson (2014), "Productivity, Transport Costs and Subsistence Agriculture", *Journal of Development Economics*, vol 107, s 38–48.
- Haoyu, W, A Atamanov, T Bundervoet1 och P Paci (2024), "The Growth Elasticity of Poverty: Is Africa any Different?", World Bank Policy Research Working Paper 10690, Washington DC.
- Hausmann, R, B Klinger och R Wagner (2008), "Growth Diagnostics", i Serra, N och J E Stiglitz (red), *The Washington Consensus Reconsidered: Towards a New Global Governance*, Oxford University Press, Oxford.
- Hsieh, C-T och P J Klenow (2010), "Development Accounting", *American Economic Journal: Macroeconomics*, vol 2, s 207–223.
- Jayne, T S, J Chamberlin och D Headey (2014), "Land Pressures, the Evolution of Farming Systems, and Development Strategies in Africa: A Synthesis", *Food Policy*, vol 48, s 1–17.
- Karras, G (2010), "Land and Population Growth in the Solow Growth Model: Some Empirical Evidence", *Economic Letters*, vol 109, s 66–68.
- La Porta, R och A Shleifer (2016), "The Unofficial Economy in Africa", i Edwards, S, S Johnson och D Weil (red), *African Successes*, vol 1, Government and Institutions, University of Chicago Press, Chicago.
- Levin, J (2021), *Taxation for Inclusive Development: Challenges across Africa*, Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala, <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1573054>.
- Levy, S och M Walton (red) (2009), "No Growth without Equity? Inequality, Interests and Competition in Mexico", The International Bank for Reconstruction and Development, Världsbanken, Washington.
- Lewis, W (1954), "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour", The Manchester School.
- McMillan, M och D Rodrik (2014), "Globalization, Structural Change, and Productivity Growth, with an Update on Africa", *World Development*, vol 63, s 11–32.
- McMillan, M och A Zeufack (2022), "Labor Productivity Growth and Industrialization in Africa", *Journal of Economic Perspectives*, vol 36, s 3–32.
- Mo Ibrahim Foundation (2023), 2022 *Ibrahim Index of African Governance – Index Report*.
- Morsy, H, A Shimeles och T Inabassaga (2023), "Structural Change and Inequality in Africa", *Journal of African Economies*, vol 32, s ii228–ii245.
- Mwabu, G (2023), "Human Capital Accumulation in Africa: Drivers, Consequences, and Way forward", i *Human Capital and Development in Africa. Bringing Rigour and Evidence to Economic Policy Making in Africa*, AERC Senior Policy Seminar XXV, AERC Nairobi.
- Ndulu, B och S O'Connell (2008), "Policy Plus: African Growth Performance 1960–2000", i Ndulu, B, S O'Connell, R H Bates, P Collier och C Soludo (red), *The Political Economy of Growth in Africa 1960–2000*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Newfarmer, R S, J Page och F Tarp (2018), *Industries without Smokestacks – Industrialisation in Africa Reconsidered*, Oxford University Press, Oxford.
- Pritchett, L (2023), "A Lifecycle, Economy-wide Framework for Human Capital in Africa", i *Human Capital and Development in Africa. Bringing Rigour and Evidence to Economic Policy Making in Africa*, AERC Senior Policy Seminar XXV, AERC Nairobi.
- Restuccia, D och R Rogerson (2017), "The Causes and Costs of Misallocation", *Journal of Economic Perspectives*, vol 31, s 151–174.
- Ritchie, H (2022), "Increasing Agricultural Productivity across Sub-Saharan Africa is one of the Most Important Problems this Century", publicerad online på OurWorldInData.org, nedladdad från <https://ourworldindata.org/africa-yields-problem>.
- Roxburgh, C m fl (2010), "Lions on the Move: The Progress and Potential of African Economies", McKinsey Global Institute.
- Suri, T och W Jack (2016), "The Long-run Poverty and Gender Impacts of Mobile Money", *Science* 354(6317), s 1288–1292, doi: 10.1126/science.aah5309.
- Thorbecke, E and Y Ouyang (2022), "Towards A Virtuous Spiral between Poverty Reduction and Growth: Comparing Sub Sa-

haran Africa with The Developing World”, *World Development*, vol 152, 105776.

Toh, K (21016), ”Emerging Growth Economies in Sub-Saharan Africa”, *The American Economist*, vol 61, s 229–244.

Vollrath, D (2009), ”How Important are Dual Economy Effects for Aggregate Productiv-

ity?”, *Journal of Development Economics*, vol 88, s 325–334.

World Bank (2020), *Poverty and Shared Prosperity 2020: Reversals of Fortune*, Världsbanken, Washington DC, doi: 10.1596/978-1-4648-1602-4.

World Development Indicators (2024).